

**БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА КРАЇН БАЛТІЇ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ****SECURITY POLICY OF THE BALTIC STATES IN THE CONTEXT
OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR****Москалюк М.Ф.,***кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті автор на основі опрацьованих праць представників західної і вітчизняної політичної науки аналізує передумови становлення та функціонування політики національної безпеки Естонії, Латвії і Литви в сучасних складних умовах реалізації зовнішньополітичної експансіоністської доктрини путінської росії. У зв'язку з цим виокремлено два етапи безпекової політики країн Балтії на тлі російсько-української війни 2014-2024 рр. Хронологічні межі першого етапу охоплюють події «гібридної війни» (від анексії Криму до російської воєнної інтервенції на Донбасі в контексті спроб легітимізації псевдореспублік ДНР-ЛНР). Другий етап – це повномасштабне вторгнення росії в Україну після 24 лютого 2024 р. Протягом окресленого періоду політика національної безпеки балтійських республік реалізовувалася у відповідності до актуальних загроз з боку росії щодо України та країн балтійського регіону, а також новітніх викликів рф для загальної системи європейської та євроатлантичної безпеки. У зазначених часових межах республіки Балтії випрацювали адекватну реакцію-відповідь на проблеми безпекової ситуації в регіоні, здійснили низку заходів щодо протидії російській агресії в Україні, зміцнення власної безпеки та оборонних позицій країн-членів Північноатлантичного альянсу. Насамперед йдеться про правове забезпечення оборонної політики балтійських республік, модернізацію їх військово-промислового комплексу, приведення у відповідність до натівських вимог рівня оборонних витрат, активну участь у військових навчаннях НАТО, превентивні заходи щодо недопущення дестабілізації в балтійському регіоні та всесторонню військово-політичну, дипломатичну, матеріальну, гуманітарну та моральну підтримку України у повномасштабній агресії проти неї з боку росії.

Ключові слова: країни Балтії, Естонія, Латвія, Литва, НАТО, національна безпека, оборонна політика, російсько-українська війна.

In the article, on the basis of the studied works of representatives of Western and national political science, the author analyzes the prerequisites for the formation and functioning of the national security policy of Estonia, Latvia and Lithuania in the current difficult conditions of the implementation of the foreign policy expansionist doctrine of putin's russia. In this regard, two stages of the Baltic States' security policy were singled out against the background of the Russian-Ukrainian war of 2014-2024. The chronological boundaries of the first stage cover the events of the "hybrid war" (from the annexation of Crimea to Russia's military intervention in Donbas in the context of attempts to legitimize the pseudo-republics of the DPR-LPR). The second stage is a full-scale Russian invasion of Ukraine after February 24, 2024. During this period, the national security policy of the Baltic republics was implemented in accordance with the current threats from russia to Ukraine and the countries of the Baltic region, as well as the latest challenges of the russian federation for the overall system of European and Euro-Atlantic security. Within this timeframe, the Baltic states developed an adequate response to the problems of the security situation in the region, took a number of measures to counter russian aggression in Ukraine, strengthen their own security and the defense positions of the member states of the North Atlantic Alliance. This primarily includes legal support for the defense policy of the Baltic republics, modernization of their military-industrial complex, bringing defense spending in compliance with NATO requirements, active participation in NATO military exercises, preventive measures to ensure that destabilization in the Baltic region is not allowed, and comprehensive military, political, diplomatic, financial, humanitarian and moral support for Ukraine in a full-scale russian aggression against it.

Key words: Baltic States, Estonia, Latvia, Lithuania, NATO, national security, defense policy, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Анексія росією Автономної Республіки Крим в 2014 р. та військова інтервенція на Донбасі, а в 2022 р. повномасштабне вторгнення в Україну актуалізували проблему забезпечення безпеки як у європейському, так і глобальному вимірі. Російська агресія проти України стала найбільшим безпековим викликом з часів закінчення «холодної війни», що становить реальну загрозу для сучасної системи міжнародних відносин та світового порядку. Агресивна політика путінської росії викликає особливо велике занепокоєння в державах Центрально-Східної Європи, насамперед, країнах Балтії, які

потенційно можуть стати об'єктами ймовірного нападу. У цьому контексті безпекова політика Естонії, Латвії і Литви є важливим чинником збереження їх суверенітету та запобігання агресії зі сторони росії, а тому, на наш погляд, потребує фахового аналізу та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання, пов'язані із безпековими викликами та загрозами для країн балтійського регіону в контексті реалізації росією агресивної політики стали предметом наукового зацікавлення західних вчених, зокрема І. Вебела [16], Г. Віткуса [17], Д. Гелбрайта [18], А. Парка [19] та ін.

Серед вітчизняних дослідників окресленої проблематики варто виокремити низку авторів, науковий доробок яких заслуговує на увагу. Зокрема, О. Івасечко та О. Коваль проаналізували загрози та виклики для країн Балтії в контексті реалізації російської агресивної політики [6]. Балтійський вимір європейської політики безпеки і оборони досліджували М. Гладиш і О. Краєвська [3]. Оборонну політику Литви та її співпрацю з Україною в умовах протидії російській загрозі охарактеризували І. Туряниця [15], О. Давимука і В. Кравченко [4]. О. Палій звернув увагу на особливостях та наслідках інтеграції країн Балтії до євроатлантичних безпекових інститутів [12]. Зовнішньополітичну стратегію путінської росії щодо пострадянських країн як одну з передумов формування їх політики безпеки проаналізував І. Лосовський [9].

Разом з тим, дана проблематика є малодослідженою у науковому дискурсі. Відчутним є брак фахових публікацій, в яких аналізуються умови та особливості реалізації безпекової політики країн Балтії на сучасному етапі.

У зв'язку з цим, **метою статті** є політологічний аналіз передумов становлення та функціонування політики безпеки в Естонії, Латвії і Литві, зокрема в контексті повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Виклад основного матеріалу. Розпад СРСР призвів до «геополітичного та цивілізаційного розщеплення пострадянського простору», актуалізував проблему вибору вектора подальшого розвитку [7, с. 10]. Балтійські республіки на відміну від інших пострадянських країн швидко визначилися із своїми зовнішньополітичними пріоритетами, взяли курс на якнайшвидшу інтеграцію в ЄС і НАТО. Цей вибір був обумовлений цілим рядом чинників: успішним міжвоєнним досвідом реалізації власних державотворчих проєктів в рамках існування незалежним держав; історично обумовленою тяглістю до західної цивілізації, частиною якої прибалти завжди себе ментально сприймали. Важливим було також питання безпеки, пов'язане із загрозами з боку росії повернути країни Балтії у сферу свого впливу. У зв'язку з цим саме безпековий вимір став своєрідним «стовпом ЄС», а вступ до НАТО розглядався як передумова вступу до ЄС [11, с. 119].

Варто зауважити, на відміну від євроінтеграційного напряму формування зовнішньополітичної стратегії країн Балтії, євроатлантичний курс спочатку не мав такої консолідованої підтримки на Заході. Серед членів Альянсу не було єдиного узгодженого підходу, насамперед через побоювання негативної реакції з боку рф. Разом з тим, ефективна безпекова політика балтійських країн протягом 1990-х – поч. 2000-х рр. уможливила їх вступ до НАТО 29 березня 2004 р. До 1993 р.

в Естонії, Латвії і Литві були ліквідовані військові структури Варшавського пакту, підписано Протокол про повне припинення дії договору та виведено російські війська з їх території. Надалі були успішно реалізовані практичні заходи щодо їх вступу до НАТО, зокрема в контексті американо-балтійського співробітництва, участі в програмі «Партнерство заради миру» та низки інших військових проєктів, проведення спільних військових маневрів збройних сил балтійських країн і НАТО [13, с. 195].

Невід'ємною складовою основою євроатлантичного курсу країн Балтії та реалізації їх безпекової політики є норми законів та важливих програмних документів: «Основи національної безпеки Литви» (1996 р.), «Про національні збройні сили Латвійської Республіки» від 4 листопада 1999 р., «Про державну оборону» Естонії (2015 р.), Стратегія національної безпеки Литви (2002 р.), Концепція національної безпеки Латвії (у редакціях 1999, 2003 рр.), Стратегія національної оборони Естонії (2010 р.) тощо.

Після приєднання до НАТО безпекова політика країн Балтії реалізується в рамках узгоджених дій з країнами-членами Альянсу. На її специфіку безпосередньо впливають актуальні для балтійських республік виклики, насамперед з боку росії. На думку вітчизняного дипломата І. Лосовського, сучасна зовнішньополітична стратегія рф щодо пострадянських країн є продовженням попередньої політики «обмеженого суверенітету» (т. зв. «доктрини Брежнєва»), яка протягом 1960–1980-х рр. застосовувалася до країн, що перебували під впливом СРСР. У першій чверті ХХІ ст. вона трансформувалася в нову політику «обмеженого суверенітету» – «доктрину Путіна». Її основні ідеї були сформульовані у публічних виступах російського президента з нагоди анексії Криму та військової інтервенції на Сході України, лягли в основу нової військової доктрини рф, ухваленої 26 грудня 2014 р. До головних зовнішніх небезпек росії вперше включено встановлення в сусідніх державах режимів, політика яких загрожує російським національним інтересам [9, с. 20–24]. Таке трактування російським керівництвом новітніх для себе зовнішньополітичних загроз відкриває для нього вікно можливостей проводити надалі більш жорстку агресивну політику проти недружніх (у його сприйнятті) країн. Незважаючи на те, що країни Балтії є повноправними членами Північноатлантичного альянсу, путінський режим продовжує розглядати балтійські республіки як зону виключно геополітичних інтересів росії, тому очевидно прагне повернути їх в сферу свого впливу. Основними інструментами реалізації цієї політики є низка дестабілізаційних заходів, що їх проводить російська влада в регіоні: фінансування проєктів, спрямованих на підтримку культурно-

освітніх зв'язків з росією, зокрема проросійських організацій, здійснення кібератак проти урядових структур та об'єктів критичної інфраструктури, дискредитація політичного іміджу балтійських республік на міжнародній арені, підтримка опозиційних (проросійських) політиків тощо [4, с. 72].

На тлі практичного провадження росією свого агресивного зовнішньополітичного курсу, виявами якого є окупація Криму та спроби інституювання і легітимізації фейкових псевдореспублік ДНР – ЛНР, безпекова політика країн Балтії після 2014 р. здійснювалася у відповідності до новітніх актуальних викликів і загроз, пов'язаних насамперед із спробами путінської влади відновити свій домінуючий вплив на пострадянський та постсоціалістичний простір. У зв'язку з цим країни Балтії почали розглядатися натівськими стратегіями в якості наступного об'єкта окупації. Російська агресія щодо України під приводом захисту співвітчизників викликала особливе занепокоєння в Латвії та Естонії, де значну частину населення становлять етнічні росіяни. У цих двох балтійських республіках певний відсоток російськомовних мали статус негромадян. З огляду на це естонська влада, розглядаючи проблему негромадян в руслі не тільки національної, але й загальноєвропейської безпекової ситуації, прийняла рішення скоротити їх кількість шляхом спрощення процедури набуття громадянства [10, с. 252–253].

Починаючи з 2014 р., питання безпеки стають предметом регулярного розгляду та аналізу на безпекових майданчиках НАТО. Зокрема на Уельському саміті (вересень 2014 р.) прийнято рішення активізувати заходи щодо оперативної та бойової підготовки Об'єднаних збройних сил Альянсу в регіоні, збільшити на 1 тис. військову присутність США та НАТО в балтійських республіках. На виконання рішень саміту в листопаді того ж року на базі латвійського полігону Адажи відбулася зустріч головнокомандувачів збройних сил Естонії, Латвії і Литви, на якій узгоджено план військової співпраці. З метою запобігання порушень російськими літаками повітряного простору країн Балтії НАТО вдвічі збільшило кількість винищувачів у Литві (до 8 одиниць), Данія додатково надала Естонії 4 літаки -F-16. З 2014 р. в балтійському регіоні розпочалася серія військових навчань країн-членів Альянсу: «Залізний меч-2014», командно штабні навчання НАТО «Трай-дент Джанкче» [3, с. 83]. На поч. червня 2020 р. відбулися навчання «Захисник Європи 2020». Безпекові питання були основними для розгляду на Варшавському саміті глав держав та урядів країн-членів Північноатлантичного альянсу 8–9 липня 2016 р. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг ініціював розгортання в балтійських республіках багатонаціональних батальйонів на ротаційній основі [1]. У Литву війська відправила

Канада, в Латвію – Німеччина, в Естонію – Великобританія.

У відповідності з новими безпековими викликами для балтійських республік парламент Латвії на поч. 2016 р. прийняв ряд змін до законодавства про національну безпеку. Насамперед акцентовано увагу на тому, що в разі іноземного вторгнення командири військових підрозділів зобов'язувалися негайно організувати військовий спротив, не чекаючи наказу від Верховного командування. Балтійським законодавством також заборонялося вести будь-які переговори про капітуляцію [8, с. 56]. У руслі протидії загрозам з боку росії в 2017 р. оновлено Стратегію національної безпеки Литовської Республіки, а в 2019 р. Концепцію національної безпеки Латвії.

У листопаді 2021 р. Литва та Естонія через міграційну кризу, влаштовану російською владою на кордоні, почали зводити додаткові прикордонні загородження, які б ускладнили потрапляння нелегалів на їх території.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2024 р. викликало рішучу безпекову відповідь з боку країн Балтії. У цій новій геополітичній реальності Естонія і Латвія опинилися перед серйозними загрозами для своєї безпеки, пов'язаними насамперед із великими російськими етнічними та російськомовними спільнотами на своїй території. Вкрай важливого значення набула проблема Сувальського коридору. У разі захоплення цієї 100-км лінії литовського кордону, яка межує із Калінінградською областю росії та сусідньою білоруссю балтійські республіки будуть ізольовані від решти країн Альянсу. Вже в перший день активної фази російсько-української війни країни Балтії спільно з Польщею ініціювали консультації у відповідності з 4 статтею договору НАТО про колективну безпеку. На поч. квітня 2022 р. Естонія, Латвія і Литва разом з Польщею закрили свої кордони з РФ та РБ.

Відповідною безпековою реакцією Північноатлантичного альянсу на початок війни в Україні стало прийняття нової Стратегічної концепції НАТО, ухваленої на мадрідському саміті в червні 2022 р. Вона впроваджувала новий натівський підхід у реалізації політики колективної безпеки – «стримування через недопущення» окупації будь-яких територій країн-членів Альянсу. Відбулося узгодження також спільних заходів щодо інтеграції в оборонному плануванні, зростанні військових витрат, збільшення військових контингентів тощо.

У контексті реалізації нової концепції НАТО Латвія оновила власну концепцію національної безпеки. У 2023 р. Естонія схвалила новий закон про основи політики безпеки, в якому зафіксувала збільшення оборонних витрат на рекордному для країн регіону рівні – 3% ВВП. У 2024 р. обо-

ронний бюджет країни перевищив цей показник, становить 1;3 млрд дол. Латвія також запланувала підвищення військових витрат до 2,4% ВВП (1,19 млрд дол.), Литва – до 2,71% ВВП (понад 2 млрд дол.). За підтримки США країни Балтії проводять ефективну безпекову політику, головним чином спрямовану на забезпечення нагальних військових потреб. У грудні 2022 р. Литва уклала договір із США на закупівлю 8 реактивних систем (HIMARS), ракет великої дальності ATACMS та боеприпасів на 495 млн дол. Одночасно з Литвою аналогічну угоду зі США на суму 200 млн дол. уклала Естонія, а в жовтні 2023 р. – Латвія [5].

У відповідності з рішеннями саміту НАТО в м. Вільнюс (липень 2023 р.) три багатонаціональні бойові групи батальйонного типу на території країн Балтії реорганізовано у більш чисельні та боездатні бригади. На 2024 р. заплановано розміщення додаткових контингентів (4 тис німецьких військовослужбовців) для дислокації в Литві.

На тлі загострення безпекових викликів для країн Балтії вирішального значення набуло посилення партнерських відносин із США. Свідченням цьому стали візити американських високопосадовців, зокрема президента Дж. Байдена в Литву (липень 2023 р), в Латвію – держсекретаря Е. Блінкена (березень 2022 р.) та міністра оборони Л. Остіна (серпень 2022 р.). Регулярними стали зустрічі з стратегічними партнерами у британському та німецькому форматі. Спільно з країнами-членами Альянсу введено в дію Балтійську програму НАТО з патрулювання повітряного простору в регіоні, військово-морського патрулювання в Балтійському морі.

Повномасштабна війна в Україні підштовхнула країни Балтії до планування власних оборонних проєктів – виробництва боеприпасів на своїй території, засобів БпЛА тощо. У контексті зміцнення обороноздатності та безпеки в балтійських країнах запроваджено зміни у підходах до строкової служби. Зокрема у Латвії, де зі вступом до НАТО відмовилися від військового призову, в 2024 р. відновлено обов'язкову строкову службу для всіх громадян віком від 18 – до 27 років. У Литві строкова служба була відновлена в 2015 р. На тлі російської агресії в Україну підготовлено Стратегію національного опору, згідно з якою 50% литовців мають бути задіяні в обороні країни передусім за рахунок спеціального навчання держслужбовців, здобувачів вищої освіти, резервістів. У Естонії, де зберігся військовий призов, в 2023 р. збільшено його термін з 8–11 місяців до 11–12 [5].

Зміцнення обороноздатності балтійських країн у сучасних умовах відбувається на тлі дієвої державної політики у сфері національної безпеки. Вона включає комплекс різноманітних заходів щодо нейтралізації загроз в інформаційній сфері, заборони використання російської мови в медіа-

просторі тощо. З метою захисту своїх кордонів від провокаційних дій з боку росії та білорусі Естонія, Латвія і Литва узгодили будівництво оборонних та загороджувальних споруд у прикордонних районах. Запроваджено заборону на в'їзд автотранспорту із російськими номерами, посилено контроль у процедурі отримання громадянства, продовження дії посвідок на проживання та віз. У всіх балтійських республіках на нормативно-правовому рівні неприпустимою є підтримка російської агресії в Україні. Також важливим напрямом зміцнення національної безпеки балтійських країн є подолання енергетичної та економічної залежності від росії та переорієнтації на північноєвропейський ринок. Зокрема, Литва стала першою країною ЄС, яка 2 квітня 2022 р. повністю відмовилася від російського газу. 7 квітня того ж року до неї приєдналася Естонія, а Латвія – на поч. січня 2023 р. [14, с. 667].

Прямим внеском в обороноздатність та безпеку Естонії, Латвії і Литви є їх допомога Україні. Усі три балтійські республіки активно лобюють в НАТО питання надання Україні сучасного озброєння і гарантій безпеки, зміцнення системи ППО, вступу в Північноатлантичний Альянс і ЄС, запровадження санкцій щодо рф тощо. Ще до повномасштабного російського вторгнення країни Балтії були серед найбільших донорів військово-технічної допомоги Україні, а з початком активної фази війни її обсяг суттєво зріс. Абсолютним лідером залишається Естонія. На поч. квітня 2022 р вона передала Україні 1377 т. переважно летальної зброї вартістю 222 млн євро. Як зауважила вітчизняна дослідниця О. Сухобокова активна проукраїнська позиція балтійських республік стала одним із чинників надання країнами НАТО важкого озброєння Україні в рамках міжнародної коаліції «формату Рамштайн» [14, с. 668].

Висновки. Таким чином, становлення та функціонування безпекової політики країн Балтії в досліджуваній період відбувалося в межах двох етапів – «гібридної війни» 2014–2023 рр. та повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2024 р. В умовах російсько-української війни політика безпеки Естонії, Латвії і Литви зазнала суттєвих трансформаційних змін, насамперед в контексті прийнятих політико-правових документів та законів у сфері національної безпеки і оборони. На тлі потенційних загроз для їх суверенітету та запобігання ймовірної агресії зі сторони рф балтійські республіки на безпекових майданчиках НАТО виступили ініціаторами низки заходів щодо зміцнення власної та загальноєвропейської безпеки шляхом посилення обороноздатності, забезпечення необхідних військових витрат, участі у військових навчаннях НАТО тощо. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну політика безпеки країн регіону реалізується у відповідності

з новою Стратегічною концепцією Північноатлантичного альянсу. За підтримки США та інших країн-членів НАТО здійснено військово-технічну модернізацію збройних сил. В Естонії, Латвії і Литві збільшено витрати на оборону на рівні понад 2% від ВВП (в Естонії – понад 3%), розроблено комп-

лекс дієвих різнопланових заходів щодо протидії загрозам з боку росії, налагоджено механізм тісної співпраці та допомоги Україні.

Окреслена проблематика потребує подальших фахових досліджень в контексті сучасних актуальних безпекових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Генеральний секретар НАТО окреслив прядок денний Варшавського саміту. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_133063.htm?selectedLocale=uk.
2. Гладиш М., Краєвська О. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 80–85.
3. Давимука О. О., Кравченко В. В. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. *Стратегічні пріоритети*. № 3 – 4 (51). 2019. С. 70–75.
4. Зміцнення безпеки країн Балтії в контексті зміни стратегічної концепції оборони НАТО: значення для України. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zmitsnennya-bezpeky-krayin-baltiyi-v-konteksti-zminy-stratehichnoy>.
5. Івасечко О. Я., Коваль О. В. Загрози та виклики для країн Балтії на сучасному етапі євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 248–255.
6. Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн: монографія / за редакцією кандидата історичних наук, доцента А. Г. Бульвінського. К., 2023. 464 с.
7. Котляренко О. П., Приполова Л. І. Досвід конституційно-правового забезпечення функціонування Збройних сил. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 54–57. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-pomeriv/2-uncategorised/135-3-2021>
8. Лосовський І. С. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо країн пострадянського простору як реалізація «нової доктрини обмеженого суверенітету». *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 19–30.
9. Нападиста В. Україна в контексті викликів та загроз: погляд з країн Балтії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Випуск 1 (93). С. 243–268.
10. Палагнюк Ю. Механізми інтеграції держав Центральної та Східної Європи у Європейський Союз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4 (19). С. 115–122.
11. Палій О. А. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. *Наукові записки НАУКМА. Політичні науки*. 2002. Том 20. С. 55–60.
12. Стельмах В. О. Балтійська регіональна співпраця на шляху до західних інтеграційних структур. *Цивілізаційні засади трансформаційних процесів на пострадянському просторі*/ за заг. ред. канд. іст. наук, доцента А. Г. Бульвінського/ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2018. С. 192–205.
13. Сухобокова О. О. Політична та військова допомога країн Балтії у перші місяці повномасштабної російсько-української війни. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022, Pp. 661–670. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-79>.
14. Турянця І. Пріоритети оборонної політики та національної безпеки Литовської Республіки на сучасному етапі. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. № 18. С. 323–333.
15. Veebel, V., Ploom, I. The Deterrence Credibility of NATO and the Readiness of the Baltic States to Employ the Deterrence Instruments. *Lithuanian Annual Strategic Review 2017–2018*. Vol. 16. Pp. 171–200.
16. Vitkus, G. (2018). Lithuania's Security and Defence in 2017–2018: the International Context and New Research. Preface. *Lithuanian Annual Strategic Review 2017–2018*. Vol. 16. Pp. 5–11.
17. Galbreath D. Continuity and change in the Baltic Sea region: Comparing foreign policies / D. J. Galbreath, A. Lašas, J. W. Lamoreaux. Amsterdam-New York: Rodopi, 2008. 183 p.
18. Park A. Baltic Foreign Policy Making Establishments of the 1990s: Influential Institutional and Individual Actors. *Journal of Baltic Studies*. 2005. Vol. 36, No. 2. P. 178–208.